

Růžena Dostálová

Praha

K JEDNÉ CHYBNĚ ZAŘAZENÉ ARCHIVÁLII

(Vložka v listu J. Scribonia A. Brusovi z 22. března 1562 v SÚA Praha)

Při shromažďování archivních pramenů k činnosti Jakuba Palaeologa v Čechách se mi dostal do rukou i list pražského probošta Jindřicha Scribonia zaslaný arcibiskupovi Antonínu Brusovi do Tridentu 22. března 1562¹ a uložený dnes ve Státním ústředním archivu v Praze pod signaturou APA I — C 103/1A (karton 2002). K listu je připojena vložka psaná stejnou rukou, týkající se známého heretika 16. stol. Jakuba Palaeologa, o němž ve vlastním listu není jiné zmínky. Text na vložce zní:

Fere oblitus eram, quod Jacobus Chius, qui est damnatus hereseos, habet salvum conductum a sereniss. archiduce, qui apud Caes. Maiestatem et sacrum concilium eius caussam, ut audiatur, proponere decrevit et nobis hoc sereniss. princeps per D. Mathiolum² innotescere voluit. Venit ad me cum Domino Joanne Cavallirio³ et se plurimum Reverendiss. P. V. et Domino Quinqueeclesiensi⁴ commendavit, suam innocentiam multis exaggerans et Alexandrini⁵ odium in se concitatum implacabile commemorans. Vult audiri et si convincatur illorum articulorum, qui contra eum quasi de eis sit confessus, scripti sunt in damnatione sui,⁶ vult etiam comburi. Praesenti animo videtur et bene conscius esse. Deus autem intuetur et scrutatur corda. Si possit retineri, consultum esset; invitatur enim ad Germaniam proposito praemio magno,⁷ sed non vult a Catholica religione deficere neque in Graeciam⁸ se prius recipere, quam iustificetur retractata caussa et

¹ Za laskavé upozornění na tento dokument děkuji dr. Jos. Hejnicovi.

² Petr Ondřej Matthioli, lékař arciknížete Ferdinanda. V. též Legrand, Deux vies de Jacques Basilikos, Paris 1889, str. 141: *repetiit ... Palaeologus deinde Pragam* (scil. ze Saska) *circa 9. cal. junii* (sc. 1563) *revocatus eo literis comitis Laderonii Ludewici et Petri Andreae Mathioli, archiatri dn. Ferdinandi, archiducis Austriae.*

³ Srv. Hammerschmied, Gloria ... Wissehradensis ecclesiae, Pragae 1700, str. 552: *Joannes a Cavalleris, serenissimi archiducis Ferdinandi eleemosynarius.*

⁴ Jiří Draškovič (1515–1587), biskup péčský 1557, císařský orátor na tridentském koncilu 1562. Srv. však jeho negativní stanovisko k Palaeologovi v: R. Dostálová, Tři dokumenty k pobytu Jakuba Palaeologa v Čechách a na Moravě, Strahovská knihovna 5–6/70–71, str. 225–6.

⁵ Michael Ghislieri (1504–1572), generální komisař římského inkvizičního tribunálu, pozdější papež Pius V (1566–1572).

⁶ V tiskem vydané proskripci římské inkvizice z 5. března 1561, dnes ztracené.

⁷ Koncem dubna 1563 Palaeolog uprchl s pomocí přátel z okruhu pražských humanistů do Saska, poněvadž se obával zatčení, když se dozvěděl, že papežský nuncius Delfino podal do Říma zprávu o jeho pobytu v Praze. V Sasku pobyl asi 4–5 týdnů, pak povolán zpět do Prahy (v. pozn. 2). S tvrzením, jež Palaeolog přednesl Scriboniovi, je v rozporu list J. Cameraria v Palaeologově záležitosti (Epistolarum Familiarum 11. V, Francofurti 1583, str. 515 z 3. 6. 1563: *nam doctrina quid iam prodesse potest in tanto omnium plane fastidio discendi? Qui etiam nostrae saltem Academiae status sit, te non fugit. Et sunt alibi res non multo meliores.*

⁸ Před slovem *Graeciam* škrtnuto *patriam*.

damnatione de ipso facta. Si Reverendiss. P. V. honesto modo potest ipsum iuvare, rogo cum Domino Cavallerio et allis bonis viris, qui timent, si durius tractabitur, ne desperatione quadam aliquo quid alias non faceret, prolabatur, sed potius servetur et revocetur ad gremium matris Ecclesiae mititate et lenitate spiritus.

Illos articulos non agnoscit et commentum inimicorum suorum dicit, aliud suos libros, quos scripsit, testare et adhuc se scripturum. Et quia negat articulos illos suos esse et si reus esset illorum, revocare vellet eos, ecquid Ecclesia plus requirat, nescio. Proinde salva conscientia ac decoro, si quid eius caussam promovetur, ut audiatur, Reverendiss. P. V. poterit, rogamus, ut id faciat et ille perpetuo devotus erit R. P. V.

Většina údajů tohoto příspěvku je potvrzována a známa z již dříve publikovaných nebo interpretovaných pramenů.⁹ Pozornost však vzbuzuje datování dokumentu. Porovnáme-li s ním ostatní prameny k Palaeologovu životu týkající se března 1562, zjistíme, že Palaeolog se v březnu a dubnu 1562 nacházel v Poissy ve Francii¹⁰. Zde chtěl žádat o podporu ve věci svého ospravedlnění kardinála Hippolyta d'Este.^{10a} Odtud pak odešel do Tridentu, kde pobyl pět měsíců od května do září 1562.¹¹

Podobně rekapituluje Palaeolog sám svůj itinerář ve svém prvním listě napsaném v Praze kolem 8. července (v. text publikovaný v příloze): *causam meam ... egi in Gallis per octo menses ... et Tridenti ... quinque sequentibus mensibus ... impetrata a beundí potestate veni Pragam.*

Nelze tedy pochybovat o tom, že Palaeolog nemohl být v březnu 1562 v Praze a že vložka v listu Jindřicha Scribonia A. Brusovi do Tridentu z 22. března 1562 byla při pořádání archiválií zařazena k tomuto listu omylem a patří k nějakému Scriboniovu listu napsanému po 1. říjnu 1562. Obtížnější je ovšem určení termínu ante quem pro tento příspěvek. Podle obsahu se zdá, že byl napsán poměrně brzy po Palaeologově příchodu do Prahy, poněvadž Scriboniovo stanovisko k Palaeologově žádosti je tu ještě dosti kladné na rozdíl od jeho pozdějšího listu z 15. října 1563¹². Z pouhé hrozby odchodu na evangelické území nelze s jistotou vyvozovat, že příspěvek byl napsán v období před Palaeologovým krátkodobým pobytem v Sasku (v. pozn. 7), poněvadž tato hrozba se neustále opakuje i v jeho mnohem pozdějších listech, vlastně až do posledního zatčení na Moravě v r. 1581¹³. Naopak z údaje, že arcivévoda Ferdinand Palaeologovi v době napsání příspěvku už udělil salvus conductus, by spíše vyplývalo, že dokument byl napsán až po Palaeologově návratu ze Saska. Z dříve známých pramenů se vyvozovalo, že arcivévoda Ferdinand udělil Palaeologovi salvus conductus na přímluvu hofmistra hr. Františka Thurna a svého osobního lékaře Matthioliho během Palaeologova pobytu

⁹ K životu a dílu J. Palaeologa viz dnes zvl. L. Szczucki, W kręgu myślicieli heretyckich, Vratislav, Ossolineum 1972, str. 11–121, a též, Le dottrine ereticali di Giacomo da Chio Palaeologo, Rinascimento XXII, 1971 (1973), str. 27–75. Starší literatura tamtéž, str. 27, pozn. 1 a 2.

¹⁰ V. Szczucki, W kręgu, str. 34 a odkaz na list kardinála Borromea nunciovi Santa Crocemu z 11. 3. 1562 (Arch. segr. Vaticano, Fondo Pio 204, f. 351 r, v) v pozn. 88; tamtéž, str. 35 a v pozn. 91 odkaz na list Santa Croceho z 23/26 4. 1562 v Bibl. univ., Genua, cod. E VII 15, f. 185 r, v.

^{10a} Srv. Palaeologův list ferrarskému knížeti Alfonsovi II. d'Este z Tridentu 8. 6. 1562 in: Studi e ricerche di storia ereticale Italiana del cinquecento di Antonio Rotondo, Torino 1974, p. 493–495.

¹¹ K tridentskému Palaeologovu pobytu v. Szczucki, W kręgu, str. 35–39; G. Rill, Jacobus Palaeologus, Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 16, 1963, str. 46–48. Prameny k datu Palaeologova příchodu do Prahy v. Rill, str. 48, pozn. 94.

¹² S. Steinherz, Briefe des Prager Erzbischofs Anton Brus 1562–3, Praha 1907, str. 109. Opis listu z Arcibiskupského archivu v Praze je v SÚA Praha.

¹³ V. např. list z doby kolem 8. 7. 1563 otištěný v příloze k tomuto článku a závěr listu StA Třeboň, Hist. 5034 A z 28. 4. 1579: *possim nocere nolens, si alienis serviero* (srv. R. Dostálová, Autografy J. P. v třeboňském archivu, Zprávy JKF 6, 1964, str. 155).

v Sasku¹⁴ a že právě zpráva o jeho udělení přiměla Palaeologa k návratu odtud do Prahy, kam se vrátil asi začátkem června 1563. S touto úvahou je však v rozporu jeden důležitý bod — v rozhovoru se Scriboniem se Palaeolog dovolává přízně a podpory arcibiskupa Brusa, kterého však už v listě ze začátku července 1563 (v. text v příloze f. 152) obviňuje, že jej chtěl na příkaz nuncia Delfina v Praze zatknout, a na jiném místě¹⁵ dokonce tvrdí, že Brus za tím účelem přerušil pobyt v Tridentu a osobně přijel do Prahy. Tato akce Delfinova a Brusova byla právě bezprostředním podnětem Palaeologova útěku do Saska.

Scriboniův příspěvek tedy pravděpodobněji byl vložen do listu napsaného před Palaeologovým odchodem do Saska v dubnu 1563. Slyšení u Scribonia, které je v přípisku vylíčeno, souvisí nejspíše s akcemi, které Palaeolog začal podnikat v březnu 1563, kdy mu z Tridentu bylo oznámeno, že proskripce vyhlášená proti němu nebude odvolána, a bylo mu doporučeno, aby žádal o milost¹⁶, což odmítl, poněvadž trval na své nevině.

Zdá se tedy, že arcivévoda Ferdinand poskytl Palaeologovi *salvus conductus* už před jeho odchodem do Saska. Podezření, že Brus svou akcí tento *salvus conductus* porušil, bylo asi příčinou rozhořčeného listu hr. Thurna kardinálu Simonettovi, na který Brus reagoval 18. června 1563.¹⁷ Domněnka o určitých starších Palaeologových kontaktech s kruhy majícími vztah k habsburskému dvoru je posilována listem péčského biskupa Antonia Verancia z 12. dubna 1557, na který jsem upozornila na jiném místě.¹⁸ Verancius v té době pobýval v Cařihradě jako člen císařského poselstva a pravděpodobně byl Palaeologovi zavázán za nějakou službu, za niž mu poskytl finanční prostředky na cestu do Itálie. Palaeologovo tvrzení v listu císaři Ferdinandu I. (viz příloha): *res omnes meae, quae olim praesto fuere omnibus legatis C. M. V.* je jistě přehnané, ale, jak se zdá, ne zcela smyšlené. Palaeologův odchod z Tridentu do habsburských držav tedy mohl být motivován dřívějšími kontakty.

Poněvadž Scriboniovo shrnutí žádosti, kterou mu Palaeolog ústně přednesl, obsahem i tónem odpovídá obsahu žádosti, kterou Palaeolog kolem 8. července 1563 poslal spolu s doporučením arcivévody Ferdinanda císaři Ferdinandu I., uvádím v příloze pro srovnání její text.

Jakub Palaeolog (Praha) Ferdinandu I. (Videň)
kolem 8. července 1563

Wien Haus-, Hof- u. Staatsarchiv
Rom, Varia 2, Pal. Fol. 152 r/v

Urget me R-mus Cardinalis Alexandrinus, ut ad haereticos transeam, cum ego ne per vim quidem compulsus transire velim, ut vel hoc uno evincar me haereticum esse, postquam nec per sententiam contra me a deceptis a se iudicibus Ripettanis latam nec rumore, quem contra me sparsit nec diuturnis disquisitionibus nec plurimorum abductione in carcerem perficere potuisset, ut ego deterritus a petendo iure desisterem, a propugnatione causae meae depellerer, de iniquitate in me admissa (quod contra ius et aequum fuerim ab ipso veluti haereticus proscriptus, qui clamem dies noctesque me catholicum esse, ad legesque christianas et pontificias provocem omnes hostes meos, qui veluti haereticum omnibus me invulgant) tacere voluerim. Urget igitur, quum nulla alia superest peragendi me reum haereseos via, quam si ego haereticorum urbes, quod

¹⁴ R. Dostálová, *Tři dokumenty ...*, str. 338: Rom, Varia 2 Pal. f. 165 v a k tomu též archivní pramen 93 v—94 r; 130 v; 142 r a Legrand, *Deux vies...*, str. 141—2.

¹⁵ V. též Wien, Haus-, Hof- u. Staatsarchiv, Rom Varia 2, Pal. fol. 130: *Cardinalis Alexandrinus monitus a — — — Delphinio, ubi et quomodo habitarem, missis litteris et sententia olim contra me lata, mandavit, ut R-mus Archiepiscopus Pragensis relictis negotiis imperatoris, quae Tridenti tractabat, veniret Pragam, ut me capi curaret.*

¹⁶ Tamtéž, f. 142; 159.

¹⁷ Steinherz, str. 106—108.

¹⁸ R. Dostálová, *Tři dokumenty ...*, str. 332.

facere me nolle, nec unquam facturum certo mihi statui, illi persuasum esse demigravero et quamvis hoc certo sciat, urget tamen, ut in metu, inopia exilio male affectus, insidiis, persecutionibus, proditionibus exagitatus cogar tandem (quod nunquam sum nec per vim nec libens factururus) desertus ab omnibus, ad illos profugere, ad quorum urbes accedere non possum sine contractione labis et periclitatione causae, quam septem continentibus annis contra illius impetus sustinui. Vestrum est nunc, Invictissime Caesar, postquam animadvertit, quid moliatur R-mus Alexandrinus, ut rebus meis iam prolabantibus et ad Maiestatem vestram recurrentibus, Cesareaeque Maie-stati vestrae uni et soli, postquam una et sola superest, quae auxilium ferre possit, se deditibus vel succurrere vel sine reliqua ope salutis perdere. Perdentur res omnes meae, quae olim praesto fuere omnibus legatis Ces. M. Vestrae, Benignissime Cesar, nisi iussu C. M. Vestrae pro iustitia fuerint erectae, salvae e contra erunt, si caverit, ne per vim fiam haereticus (quod nunquam futurum est per me, quamvis lubentibus animis audirent hoc hostes mei). In hoc enim momento res meae pendent, ut aut transeam ad haereticos (quod nunquam salva et nollente Ces. M. V. fiet), quo possit Alexandrinus de sententia in me contra iura et leges data a se conquiescere omnique molestia levare et ita vincat R-mus Alexandrinus, qui hoc unum omnibus viribus conatur, aut inter catholicos vivam, quod signum erit, falso me delatum fuisse pro haeretico, ut pote qui nunquam nec sim nec fuerim, qui in tot angustiis, ne pro haeretico existimer, mallim inops apud catholicos vivere quam in aliqua existimatione tuto apud haereticos aut esse aut ad illos transire. His omnibus malis uno auxilio succurratur, si C. M. V. concesserit mihi roganti et flagitanti fidem publicam, ut tuto vivere queam in urbibus C. M. V. catholicis et apud catholicos iramque C. M. V. non incururos illos, apud quos aut quibuscum me vivere contigerit, modo sint et existimentur catholici. Qui sim et qualis causa mea, superioribus litteris meis C. M. V. signatum est, quae forsitan in causa fuere, ut R-mus Alexandrinus conatus fuerit curare superioribus diebus, ut caperer per R-mum Archiepiscopum | Pragensem, nam signaverat mihi litteris Zacharias Delphinus, nuncius sanctissimi D. nostri Papae Pii Quarti apud C. M. V. se rescivisse, quid scripsissem ad C. M. V. minabaturque, si quid in causae meae defensionem dixissem amplius coram C. M. V. se aequo animo non laturum. Interea autem cum R-mo Alexandrino clam egerat, ut ego caperer, metuens, ne si liber essem, apud C. M. V. causam meam, quam egi in Gallis per octo menses apud Ill-mum Cardinalem Ferrariensem et Tridenti apud legatos concilii Tridentii quinque sequentibus mensibus agere possem, a quibus R-mis legatis concilii Tridentini auditu, sublevatus et dimissus ab ipsis impetrata abeundi potestate veni Pragam.

Hoc sibi postremo certo constituat C. M. V., si ab ipsa non fuero fide publica sublevatus, ut urbibus, suburbiis, oppidis, castris catholicorum C. M. V. subditorum tuto vivere possim, me nullum amplius habiturum, ad quem confugiam et unde auxilium sperare queam omnesque cognoscituros atque dicturos me destitutum principum, patronorum, amicorum atque omnium auxiliis proditum inimicorum meorum voluntati atque insidiis me necessario cedere. Valeat C. M. V., quam Deus O. M. orbi christiano diu servet incolumem.
C. M. V.

Haec proponit et vera esse quae proponit nunc et olim item proposuit ostensurum se contra detractores iubente C. M. V.

Offert absens Hum(illimus)
Jacobus Chius Palaeologus
Doctor

ZU EINEM FALSCH EINGEORDNETEN ARCHIVDOKUMENT

Die Verfasserin befaßt sich mit dem zum Brief des Prager Propstes Heinrich Scribonius an den Erzbischof A. Brus vom 22. 3. 1562 (Zentr. Staatsarchiv Prag Nr. APA I. C. 103/1 A, Karton 2002) beigelegten Zettel, dessen Inhalt den Heretiker Jakob Palaeologus betrifft, und beweist durch Heranziehung weiterer Quellen und durch den Vergleich des Inhalts dieses Zettels mit dem Inhalt des eigenhändigen Briefes des J. P. an Kaiser Ferdinand I. vom 8. 7. 1563, dessen Text sie in der Beilage veröffentlicht, daß der oben erwähnte Zettel zu einem späteren Brief des Scribonius und zwar wahrscheinlich vom März 1563 gehören muß.